Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (трети състав)

19 септември 2019 година*

„Преюдициално запитване — Защита на потребителите — Директива 93/13/ЕИО — Неравноправни клаузи в потребителските договори — Член 3, параграфи 1 и 3 — Приложение към Директива 93/13/ЕИО — Точка 1, букви м) и р) — Договор за ипотечен кредит — Нотариален акт — Отбелязване от нотариус, че актът подлежи на изпълнение — Разместване на доказателствената тежест — Член 5, параграф 1 — Съставяне на ясен и разбираем език“

По дело C-34/18

с предмет преюдициално запитване, отправено на основание член 267 ДФЕС от Fővárosi Ítélőtábla (Окръжен апелативен съд Будапеща, Унгария) с акт от 9 януари 2018 г., постъпил в Съда на 18 януари 2018 г., в рамките на производство по дело

Ottília Lovasné Tóth

срещу

ERSTE Bank Hungary Zrt.,

СЪДЪТ (трети състав),

състоящ се от: A. Prechal (докладчик), председател на състава, F. Biltgen, J. Malenovský, C. G. Fernlund и L. S. Rossi, съдии,

генерален адвокат: G. Hogan,

секретар: R. Şereş, администратор,

предвид изложеното в писмената фаза на производството и в съдебното заседание от 23 януари 2019 г.,

като има предвид становищата, представени:

– за O. Lovasné Tóth, от G. Némethi, ügyvéd,

– за ERSTE Bank Hungary Zrt., от T. Kende и P. Sonnevend, ügyvédek,

– за унгарското правителство, от M. Z. Fehér, в качеството на представител,

– за Европейската комисия, от N. Ruiz García и A. Tokár, в качеството на представители,

* Език на производството: унгарски.

след като изслуша заключението на генералния адвокат, представено в съдебното заседание от 21 март 2019 г.,

постанови настоящото

Решение

1 Преюдициалното запитване се отнася до тълкуването на член 3 и член 5 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ L 95, 1993 г., стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273), както и на точка 1, букви м) и р) от приложението към тази директива.

2 Запитването е отправено в рамките на спор със страни г-жа Ottília Lovasné Tóth (наричана по-нататък „кредитополучателката“) и ERSTE Bank Hungary Zrt. (наричана по-нататък „банката“) във връзка с иск за установяване на неравноправния характер на клауза в договор за ипотечен кредит, предоставен в чуждестранна валута.

Правна уредба

Правото на Съюза

3 Съгласно пето съображение от Директива 93/13:

„като има предвид, че, най-общо казано, потребителите не познават законовите разпоредби, различни от тези в страната им, които уреждат договорите за продажба на стоки и предоставянето на услуги в държавите членки; като има предвид, че непознаването им може да възпира потребителите от извършване на неопосредени сделки за покупки на стоки или услуги в друга държава членка“.

4 Член 3, параграф 1 от тази директива предвижда:

„В случаите, когато дадена договорна клауза не е индивидуално договорена, се счита за неравноправна, когато въпреки изискването за добросъвестност, тя създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора“.

5 Член 3, параграф 3 от посочената директива препраща към приложението към нея, което съдържа „примерен и неизчерпателен списък на клаузи, които се смятат за неравноправни“.

6 Член 5, първо изречение от същата директива гласи:

„При договори, в които всички или определени клаузи се предлагат на потребителя в писмен вид, тези условия се съставят на ясен и разбираем език“.

7 Съгласно член 8 от Директива 93/13:

„Държавите членки могат да приемат или да запазят в сила по-строгите действащи разпоредби, които са в съответствие с Договора, в областта на настоящата директива, с цел да осигурят максимална степен на защита за потребителите“.

8 Точка 1 от приложението към тази директива има следното съдържание:

„Условия, които имат за предмет или резултат:

[…]

м) даване право на продавача или доставчика да определя еднолично дали доставените стоки и предоставените услуги са съобразно договора, или изключително право да тълкува условията по договора;

[…]

р) изключване или накърняване правото на потребителя да предяви иск или да използва други правни средства, по-специално като изисква от потребителя да отнесе спора изключително на арбитраж, който не е съобразен с правните разпоредби, като неоснователно ограничи възможността му за предоставяне на наличните доказателства или да му наложи тежестта на доказване, която, според приложимото право, лежи върху друга страна по договора“.

Унгарското право

Гражданският кодекс

9 Член 205/A от Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (Закон № IV от 1959 г. за приемането на Гражданския кодекс), в неговата редакция, приложима към спора в главното производство (наричан по-нататък „Гражданският кодекс“), гласи:

„1. За общи условия на договора се считат всички договорни клаузи, които едната страна определя предварително и едностранно, без участието на другата страна, с цел сключване на множество договори и които не са индивидуално договорени между страните.

[…]

3. Ирелевантни за преценката на общите условия на договора са обхватът, формата и начина на формулирането им, както и това дали са включени в самия договор, или се съдържат в отделен документ“.

10 Член 209 от Гражданския кодекс гласи:

„1. Общите условия в потребителските договори, както и условията в тези договори, които не са индивидуално договорени, са неравноправни, когато в нарушение на изискването за добросъвестност и справедливост едностранно и неоснователно определят договорните права и задължения на страните в ущърб на страната, която не е формулирала условията на договора.

2. За да се установи дали дадена клауза е неравноправна, трябва да се вземат предвид всички съществуващи обстоятелства към датата на сключване на договора, довели до сключването му, видът на договорената услуга и връзката на тази клауза с други договорни клаузи или с други договори.

3. Със специални правни норми могат да бъдат определяни клаузите в потребителските договори, които са неравноправни или се считат за такива до доказване на противното“.

11 Съгласно член 209/A от Гражданския кодекс:

„1. Ощетената страна може да оспорва неравноправните клаузи, които са включени в договора под формата на общи условия.

2. Неравноправните клаузи в потребителски договор, които са включени в него под формата на общи условия и са предварително и едностранно определени от продавача или доставчика, без да са договорени индивидуално, са нищожни. Позоваване на нищожността е възможно само в интерес на потребителя“.

12 Член 242 от Гражданския кодекс гласи:

„1. Признанието на дълг не променя неговото основание, но лицето, което е признало дълга, трябва да докаже, че той не съществува, че неговото удовлетворяване не може да се търси по съдебен ред или че договорът е недействителен.

2. Признанието на дълг се извършва чрез писмено изявление до другата страна“.

13 Член 523 от Гражданския кодекс предвижда:

„1. По силата на договор за кредит финансовата организация или друг кредитодател се задължава да предостави на кредитополучателя определена парична сума, а кредитополучателят се задължава да я върне в съответствие с предвиденото в договора.

2. Когато кредитодателят е финансова организация, кредитополучателят дължи лихви (банков кредит), освен ако в закона е предвидено друго“.

14 Съгласно член 688 от Гражданския кодекс той цели по-специално да транспонира Директива 93/13 в унгарското право.

Наредбата

15 В член 1, параграф 1 от Fogyasztóval kötött szerződésben tisztességtelennek minősülő feltételekről szóló 18/1999. (II. 5.) Kormányrendelet (Наредба 18/1999 (II. 5.) за неравноправните клаузи в потребителските договори), в нейната редакция, приложима към спора в главното производство (наричана по-нататък „Наредбата“), предвижда, че неравноправен характер имат по-специално клаузите:

„[…]

b) които оправомощават единствено продавача или доставчика да определя дали договорът е изпълнен съгласно уговореното;

[…]

i) които изключват или ограничават способите за защита на правата на потребителя, предвидени по закон или по силата на договор между страните, освен ако тези клаузи заменят посочените способи за защита с други установени в закона способи за уреждане на спорове;

j) които разместват доказателствената тежест във вреда на потребителя“.

16 Съгласно член 3, параграф 2 от тази наредба:

„Настоящата наредба, заедно с релевантните разпоредби от Гражданския кодекс, осигуряват транспонирането в унгарското право на Директива [93/13]“.

Граждански процесуален кодекс

17 Член 164, параграф 1 от Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (Закон № III от 1952 г. за приемането на Гражданския процесуален кодекс), в редакцията му, приложима към спора в главното производство (наричан по-нататък „Гражданският процесуален кодекс“), гласи:

„По правило всяка страна е длъжна да докаже необходимите за разрешаване на спора факти, които има интерес съдът да приеме за доказани“.

Унгарският закон № LIII от 1994 г.

18 Член 10 от Bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII törvény (унгарски Закон № LIII от 1994 г. за принудителното изпълнение по съдебен ред), в неговата редакция, приложима към датата на подписването на разглеждания в главното производство договор, гласи:

„Съдебно изпълнение се допуска след представяне на изпълнително основание. Изпълнителни основания са:

[…]

b) съставените от съд документи, върху които е отбелязано, че подлежат на изпълнение“.

19 От 1 юни 2010 г. нататък тази разпоредба има следното съдържание:

„Съдебно изпълнение се допуска след представяне на изпълнително основание. Изпълнителни основания са:

[…]

b) съставените от съд или нотариус документи, върху които е отбелязано, че подлежат на изпълнение“.

Спорът в главното производство и преюдициалните въпроси

20 На 27 октомври 2008 г. кредитополучателката и банката сключват договор за ипотечен кредит (наричан по-нататък „договорът за кредит“) в швейцарски франкове (CHF). С този договор банката се задължава да предостави на кредитополучателката сума в размер на 132 848 CHF (около 118 140 EUR) с цел префинансиране на кредит. На същия ден кредитополучателката подписва при нотариус нотариално заверен документ, наречен „едностранна декларация за признаване на дълг“, в който се съдържат клаузите на договора за кредит.

21 Точка I.4. от договора за кредит, чието съдържание фигурира в нотариалния акт, гласи:

„При спорове, свързани с приключването на сметки или удовлетворяването на претенции на банката, с определяне на размера на кредита или друго изискуемо задължение в конкретен момент, съгласно този договор за определяне на действителната дата на предоставянето на кредита или падежа на определено задължение, както и за определяне на всяко друго

обстоятелство или данни, необходими за целите на прякото изпълнение по съдебен ред, страните декларират, че се задължават да приемат за достоверно и неопровержимо доказателство изготвен от нотариус официален документ, въз основа на сметките на задълженото лице в банката, на регистрите и на счетоводните книги на банката.

В съответствие с горното, в случай на неплащане на главницата или на съответните лихви и разходи или в случай, че плащането не съответства на уговореното, наред с настоящия документ, за доказване на размера на кредита и дължимите лихви и разходи към даден момент за целите на изпълнението, както и на горепосочените факти ще служи изготвеният от нотариус официален документ въз основа на сметките на задълженото лице в банката, на регистрите и на счетоводните книги на банката. С подписване на настоящия договор страните се задължават да приемат настоящия документ за целите на доказването.

В случай че по искане на банката бъде образувано изпълнително производство, страните или длъжникът следва да поискат от нотариуса, изготвил настоящия документ, или от друг компетентен нотариус да удостовери в нотариална форма размера на дължимите по кредита суми и съответните лихви и разходи или на всяко друго свързано с кредита задължение, както и горепосочените данни или обстоятелства, въз основа на сметките на длъжника в банката, на регистрите и на счетоводните книги на банката и след проверка на съответните регистри, както и да дадат разрешение за вдигане на банковата тайна по отношение на въпросната информация“.

22 От акта за преюдициално запитване следва, че договорът за кредит дава право на банката да го прекрати незабавно в случай на сериозно неизпълнение на задълженията по него от страна на кредитополучателката, като например неизпълнение на задължението за плащане. Вследствие от прекратяването настъпва падежът на всички вземания, които се основават на този договор, като банката има право да ѝ бъде възстановена незабавно оставащата сума.

23 На 5 януари 2016 г. кредитополучателката подава иск пред компетентната първоинстанционна унгарска юрисдикция. Тя посочва, че клаузата, която се съдържа в точка I.4. от договора за кредит, и съответната разпоредба от нотариално заверения документ, съставен по повод на сключването на договора за кредит, са неравноправни, тъй като с тази клауза тя се съгласява да приеме, че банката може едностранно да установи неизпълнение на задължение от нейна страна, както и размера на непогасения дълг и да пристъпи непосредствено към изпълнение въз основа на този нотариално заверен документ, който има доказателствена сила, тъй като съдържа отбелязване, че подлежи на изпълнение. Според кредитополучателката посочената клауза обръща тежестта на доказване във вреда на потребителя, тъй като в случай на спор последният трябва да сезира юрисдикция, за да се противопостави на принудителното изпълнение.

24 Банката моли искът да се отхвърли. Според нея разглежданата клауза не ѝ позволява едностранно да определи дали кредитополучателката е изпълнила задълженията си. Освен това клаузата не обръщала тежестта на доказване, нито лишавала кредитополучателката от възможността да изтъкне своите претенции. Дори при наличие на съставен от нотариус акт, в който се установява размерът на дълга, във всички случаи унгарското право позволявало представянето на доказателства в обратния смисъл. Освен това дори в рамките на опростено производство за принудително изпълнение банката при всички обстоятелства трябвало да докаже размера на вземането. Посочената клауза не позволявала на банката да определи едностранно размера на неизплатената част от дълга, нито да наложи своето собствено тълкуване на разпоредбите на договора за кредит.

25 Компетентният първоинстанционен унгарски съд отхвърля иска на кредитополучателката, на основание че разглежданата в главното производство клауза не е неравноправна, тъй като само уточнява реда и условията, които трябва да се спазят с оглед на установяване на размера на дълга. Що се отнася до изпълнението, тази юрисдикция приема, че когато то е разпоредено, няма начин да се провери дали кредитополучателката действително не е изпълнила

задълженията си. Все пак тя може да декларира пред съдия-изпълнителя, че е изпълнила задълженията си, и ако е нужно, да започне производство за прекратяване или ограничаване на принудителното изпълнение. В това производство кредитополучателката би могла да оспори вземането.

26 Кредитополучателката подава жалба до запитващата юрисдикция. Тя подчертава обстоятелството, че разглежданата в главното производство клауза може да предизвика неравнопоставеност в ущърб на потребителя по смисъла на Директива 93/13, като улеснява банката при изтъкване на претенциите ѝ и затруднява защитата на потребителя.

27 Запитващата юрисдикция, напомняйки, че съгласно член 242 от Гражданския кодекс призналото дълг лице следва да докаже, че неговият дълг не съществува, че удовлетворяването му не може да се търси по съдебен ред или че договорът е недействителен, счита, че този член не е приложим към клаузата, съдържаща се в точка I.4. от договора за кредит. Според запитващата юрисдикция посоченият член, който обръща тежестта на доказване във връзка с признатите дългове, се прилага единствено когато размерът на дълга е ясен и определен. Случаят обаче не бил такъв.

28 Запитващата юрисдикция счита освен това, че точка I.4. от договора за кредит има същите последици както член 242 от Гражданския кодекс, що се отнася до обръщането на тежестта на доказване, тъй като в случай на спор кредитополучателката трябва да докаже, че претенцията на банката е неоснователна и да сезира юрисдикция, за да оспори законността на принудителното изпълнение или действителността на договора за кредит. В производството за ограничаване или прекратяване на принудителното изпълнение изискванията в областта на сроковете и доказателствата били по-строги в сравнение с тези в обикновените граждански производства. Следователно, като въвеждала изискване дългът, който, без непременно да е признат от длъжника, да се удостоверява посредством изготвен от нотариус акт, притежаващ доказателствена сила въз основа на счетоводните книги на банката, тази клауза водела до неравнопоставеност във вреда на потребителя.

29 Запитващата юрисдикция изпитва съмнения дали посочената клауза попада в приложното поле на точка 1, букви м) и р) от приложението към Директива 93/13, както и относно начина, по който трябва да прецени дали подобна клауза има неравноправен характер. В това отношение тя посочва, че разглежданото приложение е предмет на транспониране в унгарското право и че клаузите, изброени в член 1, параграф 1 от Наредбата, се считат за неравноправни, без да е необходимо да се извършва по-нататъшна проверка.

30 Тази юрисдикция посочва, че по силата на член 8 от Директива 93/13 в уредената от нея област държавите членки могат да приемат по-строги разпоредби, които са в съответствие с Договора, с цел да осигурят максимална степен на защита на потребителите. Следователно било позволено на националния законодател да обяви за неравноправни клаузите, посочени в член 3, параграф 3 от Директива 93/13 във връзка с точка 1 от приложението към тази директива, без да е необходимо да извършва по-нататъшна проверка.

31 Що се отнася до въпроса дали клауза като разглежданата в главното производство попада в приложното поле на точка 1, буква р) от приложението към Директива 93/13, запитващата юрисдикция посочва, че макар текстът на унгарски език на тази разпоредба да посочва условията, „които имат за предмет или резултат […]“, текстовете на тази разпоредба на други езици, по-специално на немски, полски, чешки и словенски, се позовават на условия „които имат за цел или резултат […]“. На основание на текстовете на последните посочени езици следвало да се счита, че въвеждайки тази клауза в договора, съответната финансова институция е имала за цел да размести доказателствената тежест.

32 В това отношение посочената юрисдикция иска да установи дали член 3, параграф 3 от Директива 93/13 във връзка с точка 1, буква р) от приложението към нея трябва да се тълкува в смисъл, че се отнася до клауза, която има за цел да размести доказателствената тежест, за да може да се осъществи опростено принудително изпълнение в случай на сериозно неизпълнение от страна на потребителя, макар това опростено производство за принудително изпълнение да може да се основе на националното право, независимо от наличието на посочената клауза.

33 Според запитващата юрисдикция, макар разглежданата в главното производство клауза да отразява нотариално изпълнително производство, което вече е било предвидено в унгарското законодателство, тази клауза можела да бъде неравноправна, тъй като давала на банката възможност да определи размера на дължимата сума, да преустанови всякакви справедливи и лоялни преговори с кредитополучателката и да я задължи да започне скъпоструващо съдебно производство. Накрая, евентуалните последици от посочената клауза в случай на спор не били напълно разбираеми за средния потребител към момента на сключване на договора.

34 Запитващата юрисдикция посочва, че във връзка със ситуация, аналогична на разглежданата в главното производство, е постановено решение от 1 октомври 2015 г., ERSTE Bank Hungary (C-32/14, EU:C:2015:637). Това решение обаче се прилагало по различен начин от унгарските юрисдикции, що се отнася до клаузи като тази в главното производство.

35 Запитващата юрисдикция подчертава, че според Kúria (Върховен съд, Унгария) при наличие на отбелязване, че изготвен от нотариус документ подлежи на изпълнение, съгласно член 369 от Гражданския процесуален кодекс длъжникът може да оспори дълга само в рамките на производство за прекратяване или ограничаване на изпълнението. Ставало въпрос обаче за последица от процесуалните разпоредби, приложими по отношение на нотариалните документи и по отношение на отбелязванията, че съответният акт подлежи на изпълнение. Следователно клаузите, аналогични на разглежданата в главното производство, не засягали правното положение на потребителя и от тази гледна точка не били в негов ущърб. Всъщност обстоятелството, че тежестта на доказване е върху потребителя, съгласно член 164, параграф 1 от Гражданския процесуален кодекс, било присъщо за процедурите за прекратяване или ограничаване на принудителното изпълнение, тъй като изготвеният от нотариус акт не възлага по-голяма доказателствена тежест на потребителя.

36 Все пак юрисдикции, различни от Kúria (Върховния съд), били приели, че подобна клауза може да размести доказателствената тежест във вреда на потребителя.

37 Освен това запитващата юрисдикция посочва, че разглежданата в главното производство клауза би могла да се счита за условие по смисъла на точка 1, буква м) от приложението към Директива 93/13, което има за предмет или резултат да се предостави право на продавача или доставчика да определя дали доставените стоки и предоставените услуги са съобразно договора или изключително право да тълкува условията по договора.

38 При тези условия Fővárosi Ítélőtábla (Окръжен апелативен съд Будапеща, Унгария) решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:

„1) Трябва ли точка 1, буква р) от приложението към Директива [93/13] да се тълкува в смисъл, че като императивна правна разпоредба на Съюза забранява, принципно и без да е необходим допълнителен анализ в това отношение, кредитодателят да налага на длъжника, който има качеството на потребител, стандартна договорна клауза или такава, която не е индивидуално договорена, чиято цел или резултат е да се размести доказателствената тежест?

2) В случай че въз основа на точка 1, буква р) от приложението към Директива [93/13] е необходимо да се преценят целта или последиците на договорната клауза, може ли да се приеме, че упражняването на правата на потребителите е ограничено от договорна клауза,

   – по силата на която длъжникът, който има качеството на потребител, може с основание да счита, че трябва да изпълни договора в неговата цялост и всичките му отделни клаузи по начина и в степента, определени от кредитодателя, дори когато длъжникът е убеден, че претендираните от кредитодателя суми са недължими изцяло или отчасти, или

   – чиито последици се състоят в ограничаване или изключване на достъпа на потребителя до способ за разрешаване на спорове, основан на лоялни преговори, тъй като за кредитодателя е достатъчно да се позове на разглежданата договорна клауза, за да се счита, че спорът е разрешен?

3) В случай че неравноправният характер на договорните клаузи, изброени в приложението към Директива [93/13], трябва да се прецени с оглед на критериите, които се съдържат в член 3, параграф 1, изпълнява ли изискванията за яснота и разбираемост по член 5 от същата директива договорна клауза, която оказва влияние върху решенията на потребителя относно изпълнението на договора, уреждането на споровете с кредитодателя по съдебен или извънсъдебен ред или върху упражняване на правата му и която клауза, макар да е граматически ясна, има правни последици, които могат да бъдат определени единствено чрез тълкуване на национални разпоредби, относно които не е имало установена съдебна практика нито към момента на сключване на договора, нито след това?

4) Трябва ли точка 1, буква м) от приложението към Директива [93/13] да се тълкува в смисъл, че договорна клауза, която не е договорена индивидуално, може да бъде неравноправна също така когато дава право на продавача или доставчика да определя едностранно дали изпълнението на потребителя отговаря на уговореното в договора и когато потребителят се счита за обвързан от нея още преди страните да са осъществили престациите си?“.

По преюдициалните въпроси

По допустимостта на въпросите

39 По същество банката изтъква недопустимостта на поставените въпроси, на основание че са хипотетични. Що се отнася до първите два въпроса, банката поддържа, че запитващата юрисдикция изхожда от неправилното виждане, че разглежданата в главното производство клауза обръща тежестта на доказване във вреда на потребителя. Освен това тази клауза не можела да попречи на потребителя да упражни правото си на иск или да използва други правни средства за защита. Следователно точка 1, буква р) от приложението към Директива 93/13 не била приложима към делото в главното производство. Що се отнася до третия въпрос, банката поддържа, че съдебната практика относно клаузи като разглежданата в главното производство била еднозначна към момента на сключване на договора за кредит, като Kúria (Върховният съд) бил постановявал многократно, че подобни клаузи не променяли нито правата, нито задълженията на потребителя по отношение на приложимите национални разпоредби. Накрая, що се отнася до четвъртия въпрос, банката посочва, че точка 1, буква м) от приложението към Директива 93/13 не е приложима към разглежданата в главното производство клауза, тъй като тази клауза не предоставя на продавача или доставчика право да определя дали престацията на потребителя е в съответствие с уговореното в договора за кредит.

40 Като начало следва да се напомни, че съгласно постоянната практика на Съда въпросите, които са свързани с тълкуването на правото на Съюза и са поставени от националния съд в нормативната и фактическа рамка, която той определя съгласно своите правомощия и проверката на чиято точност не е задача на Съда, се ползват с презумпция за релевантност. Съдът може да откаже да се произнесе по отправеното от национална юрисдикция запитване само ако е съвсем очевидно, че исканото тълкуване на правото на Съюза няма никаква връзка с действителността или с предмета на спора по главното производство, когато проблемът е от хипотетично естество или още когато Съдът не разполага с необходимите данни от фактическа и правна страна, за да бъде полезен с отговора на поставените му въпроси (решение от 20 септември 2018 г., OTP Bank и OTP Faktoring, C-51/17, EU:C:2018:750, т. 37 и цитираната съдебна практика).

41 В това отношение, както посочва и генералният адвокат в точка 37 от заключението си, от отправеното преюдициално запитване не е очевидно, че разглежданите от запитващата юрисдикция хипотези не съответстват на разглежданото в главното производство положение.

42 Освен това е от значение да се отбележи, че в рамките на производство по член 267 ДФЕС, основано на ясно разделение на правомощията между националните юрисдикции и Съда, всяка преценка на обстоятелствата и на националното право е от компетентността на националния съд (вж. в този смисъл решение от 27 февруари 2019 г., Associação Peço a Palavra и др., C-563/17, EU:C:2019:144, т. 36 и цитираната съдебна практика). Следователно в конкретния случай единствено запитващата юрисдикция следва да прецени значението и обхвата на разглежданата в главното производство клауза.

43 Следователно преюдициалните въпроси са допустими.

По първия въпрос

44 С първия си въпрос запитващата юрисдикция иска да установи по същество дали член 3, параграф 3 от Директива 93/13, разглеждан във връзка с точка 1, буква р) от приложението към тази директива, трябва да се тълкува в смисъл, че договорна клауза, която не е договорена индивидуално и която има за предмет или резултат да се размести доказателствената тежест във вреда на потребителя, принципно и без допълнителен анализ трябва да се квалифицира като неравноправна.

45 Съгласно член 3, параграф 3 от Директива 93/13 в приложението към нея се съдържа примерен и неизчерпателен списък на клаузи, които се смятат за неравноправни. Несъмнено, както Съдът вече е постановил, приложението към Директива 93/13 съставлява основен елемент, на който компетентният съд може да основе своята преценка относно неравноправния характер на клауза (вж. в този смисъл определение от 3 април 2014 г., Sebestyén, C-342/13, EU:C:2014:1857, т. 32 и цитираната съдебна практика). Все пак е безспорно, че клауза, която се съдържа в списъка на посоченото приложение, не трябва непременно да се счита за неравноправна, и обратното, клауза която не се съдържа в него, може все пак да бъде обявена за неравноправна (вж. в този смисъл решение от 7 май 2002 г., Комисия/Швеция, C-478/99, EU:C:2002:281, т. 20).

46 От това следва, че при наличие на договорна клауза националният съд следва да провери по силата на член 3, параграфи 1 и 3 от Директива 93/13, разглеждан във връзка с точка 1, буква р) от приложението към тази директива, дали въпреки изискването за добросъвестност тази клауза създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора.

47 Все пак в съответствие с член 8 от Директива 93/13 държавите членки могат да приемат или да запазят в сила по-строгите действащи разпоредби, които са в съответствие с Договора, в областта на настоящата директива, с цел да осигурят максимална степен на защита за потребителите. Така по принцип държавите членки са свободни да разширят защитата, предвидена в член 3, параграфи 1 и 3 от тази директива, разглеждан във връзка с точка 1 от приложението към посочената директива, като обявят принципно за неравноправни типовите клаузи, които са изброени в тази точка, без да е нужно осъществяването на допълнителен анализ съгласно критериите, които се съдържат в член 3, параграф 1 от Директива 93/13.

48 От предоставената на Съда преписка следва, че съгласно унгарското право клаузите, посочени в точка 1, буква p) от приложението към Директива 93/13, действително се считат за неравноправни, и то без да е необходим допълнителен анализ, което обаче запитващата юрисдикция следва да провери. Ако това се окаже вярно, запитващата юрисдикция трябва да определи също така дали разглежданата в главното производство клауза попада в приложното поле на член 1, параграф 1, буква j) от Наредбата.

49 С оглед на гореизложеното на първия въпрос следва да се отговори, че член 3, параграф 3 от Директива 93/13, разглеждан във връзка с точка 1, буква p) от приложението към тази директива, трябва да се тълкува в смисъл, че не квалифицира принципно и без допълнителен анализ дадена договорна клауза като неравноправна, когато тя не е договорена индивидуално и има за предмет или резултат да се размести доказателствената тежест във вреда на потребителя.

По втория въпрос

50 С втория си въпрос запитващата юрисдикция иска да установи по същество дали член 3, параграф 3 от Директива 93/13, разглеждан във връзка с точка 1, буква p) от приложението към тази директива, трябва да се тълкува в смисъл, че се отнася до условие, което има за предмет или резултат, от една страна, да породи легитимно предположение у потребителя, че е длъжен да изпълни всички свои договорни задължения, макар да счита, че някои престации не са дължими, и от друга страна, да попречи на упражняването от страна на потребителя на правото на иск или на други правни средства за защита, когато дължимата от него сума на основание на договора е установена в съставен от нотариус документ, който се ползва с доказателствена сила и позволява на кредитора да прекрати спора.

51 От съдържанието на точка 1, буква p) от приложението към Директива 93/13 следва, че тази точка се отнася до условия, които имат за предмет или резултат изключването или накърняването на правото на потребителя да предяви иск или да използва други правни средства за защита.

52 Съдът вече е постановил, що се отнася до клаузите, които могат да попаднат в приложното поле на точка 1, буква p) от приложението към Директива 93/13, разглеждана във връзка с член 3, параграф 1 от същата директива, че националният съд следва да прецени дали и евентуално в каква степен съответната клауза дерогира правните норми, приложими при липса на уговорка между страните, така че с оглед на процесуалните средства, с които разполага потребителят, да затрудни достъпа му до правосъдие и упражняването на правото му на защита (вж. в този смисъл решение от 14 март 2013 г., Aziz, C-415/11, EU:C:2013:164, т. 75).

53 От това следва, че клауза, която не може да постави потребителя в по-неблагоприятно правно положение от това, предвидено в действащото национално законодателство, не попада в приложното поле на точка 1, буква p) от приложението към Директива 93/13, разглеждана във връзка с член 3, параграф 1 от тази директива. Следователно точка 1, буква p) от посоченото приложение се отнася до условия, чиито правни последици могат да бъдат обективно

установени. Тази теза не се оборва от обстоятелството, че въвеждането на такава клауза в даден договор може да създаде впечатление у потребителя, че правните средства за защита са ограничени и поради това той е длъжен да изпълни всички задължения, които се съдържат в договора, тъй като съответната клауза не засяга неговото правно положение с оглед на приложимата национална правна уредба.

54 В конкретния случай според запитващата юрисдикция разглежданата в главното производство клауза е израз по-специално на възможността на кредитодателя, която е предвидена в унгарското право, в случай на сериозно нарушение на договорните задължения от страна на потребителя да предизвика принудителното плащане на дължимата от него сума въз основа на изготвен от нотариус акт, който съдържа отбелязване, че подлежи на изпълнение. Тази юрисдикция посочва също така, че длъжникът може да започне производство за прекратяване или ограничаване на принудителното изпълнение.

55 Що се отнася до същото опростено производство за принудително изпълнение, в точка 60 от решение от 1 октомври 2015 г., ERSTE Bank Hungary (C-32/14, EU:C:2015:637) се посочва, че потребителят може, от една страна, на основание член 209/A, параграф 1 от Гражданския кодекс да оспори по исков ред действителността на договора и от друга страна, на основание на член 369 от Гражданския процесуален кодекс да поиска прекратяване или ограничаване на принудителното изпълнение. Съгласно член 370 от Гражданския процесуален кодекс във второто от тези производства потребителят може да поиска спиране на принудителното изпълнение на договора.

56 При тези условия изглежда, че разглежданата в главното производство клауза не променя правното положение на потребителя, тъй като не изключва, нито накърнява правото на потребителя да предяви иск или да използва други правни средства по смисъла на точка 1, буква р) от приложението към Директива 93/13, което обаче запитващата юрисдикция следва да провери.

57 В замяна на това клаузата, позволяваща на кредитора да прекрати едностранно всеки спор, като дължимата сума се установява посредством съставен от нотариус документ въз основа на счетоводните книги на банката, който може да съдържа отбелязване, че подлежи на изпълнение, е възможно да попадне в приложното поле на точка 1, буква р) от приложението към Директива 93/13. Всъщност, доколкото такава клауза предоставя на продавача или доставчика правото да разрешава окончателно евентуални спорове, свързани с договорни задължения, тя изключва или накърнява правото на потребителя да предяви иск или да използва други правни средства за защита по смисъла на посочената разпоредба.

58 Все пак, както беше посочено в точка 54 от настоящото решение, изглежда, че разглежданата в главното производство клауза не може да изключи или накърни правото на предявяване на иск или използването на други правни средства за защита с оглед на процесуалните ред и условия, предвидени в приложимото унгарско право, което обаче запитващата юрисдикция следва да провери.

59 В това отношение следва да се напомни, че Съдът вече е приел, че член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкуват в смисъл, че допускат национално законодателство, което позволява на нотариус, който надлежно е изготвил нотариален акт за договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, да направи върху посочения акт отбелязване, че той подлежи на изпълнение, или да откаже да заличи това отбелязване, без в нито един момент да е проверил дали клаузите на посочения договор са неравноправни, при условие обаче, че предвидените от националното право процесуални ред и условия за предявяване на иск гарантират, при условията по посоченото дело, ефективна съдебна защита на потребителя, което националният съд следва да провери (вж. в този смисъл решение от 1 октомври 2015 г., ERSTE Bank Hungary, C-32/14, EU:C:2015:637, т. 64 и 65).

60 С оглед на гореизложеното на втория въпрос следва да се отговори, че член 3, параграф 3, от Директива 93/13, разглеждан във връзка с точка 1, буква р) от приложението към тази директива, трябва да се тълкува в смисъл, от една страна, че не се отнася до клауза, която има за предмет или резултат да създаде у потребителя легитимни очаквания, че е длъжен да изпълни всички свои договорни задължения, дори да счита, че някои престации не са дължими, тъй като тази клауза не променя правното положение на потребителя с оглед на приложимото национално законодателство, и от друга страна, че се отнася до клауза, която има за предмет или резултат да накърни правото на потребителя да предяви иск или да използва други правни средства за защита, когато дължимата сума е установена в изготвен от нотариус документ, който има доказателствена сила, позволяващ на кредитора да прекрати едностранно и окончателно спора.

По третия въпрос

61 С третия си въпрос запитващата юрисдикция иска да установи по същество дали член 5 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че изисква продавачът или доставчикът да предостави допълнителна информация във връзка с клауза, която е съставена на ясен език, но чиито правни последици могат да бъдат установени единствено посредством тълкуване на национални разпоредби, които не са предмет на единна съдебна практика.

62 На първо място следва да се припомни, че съгласно практиката на Съда изискването за прозрачност на договорните клаузи, напомнено по-специално в член 5 от Директива 93/13, налага задължение не само съответната клауза да е ясна и разбираема за потребителя от граматическа гледна точка, но и да му позволява да предвиди въз основа на ясни и разбираеми критерии произтичащите за него икономически последици (вж. в този смисъл решения от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 75 и от 9 юли 2015 г., Bucura, C-348/14, непубликувано, EU:C:2015:447, т. 55).

63 Тази съдебна практика изисква по същество механизмите за изчисляване на дълга и на сумата, която потребителят трябва да възстанови, да са прозрачни и разбираеми и че евентуално продавачът или доставчикът трябва да предостави допълнителна информация за тази цел (вж. в този смисъл решение от 20 септември 2017 г., Andriciuc и др., C-186/16, EU:C:2017:703, т. 51).

64 Отново във връзка с изискването за прозрачност относно икономическите последици за потребителя, които произтичат от даден договор, Съдът приема, че в ситуация, при която определени аспекти в начина на промяна на свързаните с предоставяната услуга разходи са били уточнени в задължителни законови или подзаконови разпоредби по смисъла на член 1, параграф 2 от Директива 93/13 или в която посочените разпоредби предвиждат правото на потребителя да прекрати договора, от основно значение е този потребител да бъде информиран от продавача или доставчика за споменатите разпоредби (вж. в този смисъл решение от 26 април 2012 г., Invitel, C-472/10, EU:C:2012:242, т. 29).

65 Освен това в друг контекст Съдът приема по отношение на клауза, предвиждаща прилагане на правото да държавата по установяване на продавача или доставчика, че последният принципно е длъжен да уведоми потребителя за съществуването на императивни разпоредби, какъвто е член 6, параграф 2 от Регламент (ЕО) № 593/2008 на Европейския парламент и на Съвета от 17 юни 2008 година относно приложимото право към договорни задължения (Рим I) (ОВ L 177, 2008 г., стр. 6), който предвижда, че изборът на приложимо право не може да води до лишаване на потребителя от закрилата, предоставяна му от разпоредбите, които не могат да бъдат отклонени чрез споразумение според правото, което при липса на избор би било приложимо (вж. в този смисъл решение от 28 юли 2016 г., Verein für Konsumenteninformation, C-191/15, EU:C:2016:612, т. 69).

66 Все пак от съдебната практика, посочена в точки 64 и 65 от настоящото решение, не следва, че продавачът или доставчикът е длъжен също така да уведоми потребителя преди сключването на договора за общите процесуални разпоредби на вътрешното право на държавата по установяването си, каквито са разпоредбите относно разпределянето на тежестта на доказване и свързаната с нея съдебна практика.

67 По-конкретно в главното производство не става въпрос за клауза за определяне на приложимото право в полза на правото на държавата членка по седалището на продавача или доставчика, при положение че потребителят има местоживеене в друга държава членка. Що се отнася до подобно положение, съгласно Директива 93/13, както потвърждава по-специално пето съображение от нея, законодателят на Съюза презюмира, че потребителите не познават законовите разпоредби, различни от тези в страната им, които уреждат договорите за продажба на стоки и предоставянето на услуги в държавите членки.

68 За разлика от делата, по които са постановени решенията, цитирани в точки 64 и 65 от настоящото съдебно решение, разглежданото в главното производство дело не се отнася до задължението на продавача или доставчика да уведоми потребителя за съществуването на задължителни разпоредби на международното частно право. То не се отнася и до задължението на продавача или доставчика да уведоми потребителя за задължителните разпоредби, по силата на които дължимата от потребителя сума може да се променя и поради това те имат пряко влияние върху икономическите последици за потребителя, които произтичат от договора. Обратно на това, в делото по главното производство става въпрос за уведомяване на потребителя за съществуването на общи процесуални разпоредби относно разпределянето на тежестта на доказване, както и относно тяхното тълкуване съгласно съдебната практика към датата на сключване на договора.

69 При тези обстоятелства налагането на задължение на продавача или доставчика да уведомява потребителя за наличието на общи процесуални разпоредби и свързаната с тях съдебна практика, надхвърля това, което може разумно да се очаква от първия в рамките на изискването за прозрачност.

70 С оглед на гореизложеното на третия въпрос следва да се отговори, че член 5 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че не изисква продавачът или доставчикът да предоставя допълнителна информация относно клауза, която е съставена на ясен език, но чиито правни последици могат да бъдат установени единствено посредством тълкуване на национални разпоредби, които не са предмет на еднозначна съдебна практика.

По четвъртия въпрос

71 С четвъртия си въпрос запитващата юрисдикция иска да установи по същество дали член 3, параграф 3 от Директивата 93/13, разглеждан във връзка с точка 1, буква м) от приложението към тази директива, трябва да се тълкува в смисъл, че се отнася до договорна клауза, която дава право на продавача или доставчика да преценява едностранно дали престацията на потребителя е изпълнена в съответствие с договора.

72 Точка 1, буква м) от приложението към Директива 93/13 се отнася до клаузите, които имат за предмет или резултат да предоставят право на продавача или доставчика да определя еднолично дали доставените стоки и предоставените услуги са съобразно договора, или изключително право да тълкува условията по договора.

73 Като се има предвид, че по принцип търговецът действа като продавач или доставчик на услуги, трябва да се счита, че тази разпоредба се отнася до клаузите, които позволяват на продавача или доставчика — в случай на жалба или оспорване от страна на потребителя, свързани с предоставената услуга или с доставената стока — да определи едностранно дали неговата собствена престация е в съответствие с договора.

74 Всъщност е безспорно, че в точка 1, буква м) от приложението към Директива 93/13 не се прави позоваване на задълженията на потребителя, които произтичат от договора, а само на задълженията на продавача или доставчика. Поради това посочената разпоредба не се отнася до клаузите, които дават право на продавача или доставчика да преценява едностранно дали насрещната престация на потребителя, която се състои в погасяване на дълг и заплащане на свързаните с него разноски, е осъществена съгласно договора.

75 С оглед на изложеното следва да се отговори на четвъртия въпрос, че член 3, параграф 3 от Директива 93/13, разглеждан във връзка с точка 1, буква м) от приложението към тази директива, трябва да се тълкува в смисъл, че не се отнася до договорна клауза, която дава право на продавача или доставчика да преценява едностранно дали престацията на потребителя е осъществена в съответствие с договора.

По съдебните разноски

76 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (трети състав) реши:

1) **Член 3, параграф 3 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори, разглеждан във връзка с точка 1, буква р) от приложението към тази директива, трябва да се тълкува в смисъл, че не квалифицира принципно и без допълнителен анализ дадена договорна клауза като неравноправна, когато тя не е договорена индивидуално и има за предмет или резултат разместването на доказателствената тежест във вреда на потребителя.**

2) **Член 3, параграф 3 от Директива 93/13, разглеждан във връзка с точка 1, буква р) от приложението към тази директива, трябва да се тълкува в смисъл, от една страна, че не се отнася до клауза, която има за предмет или резултат да създаде у потребителя легитимни очаквания, че е длъжен да изпълни всички свои договорни задължения, дори да счита, че някои престации не са дължими, тъй като тази клауза не променя правното положение на потребителя с оглед на приложимото национално законодателство, и от друга страна, че се отнася до клауза, която има за предмет или резултат да накърни правото на потребителя да предяви иск или да използва други правни средства за защита, когато дължимата сума е установена в изготвен от нотариус документ, който има доказателствена сила, позволяващ на кредитора да прекрати едностранно и окончателно спора.**

3) **Член 5 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че не изисква продавачът или доставчикът да предоставя допълнителна информация относно клауза, която е съставена на ясен език, но чиито правни последици могат да бъдат установени единствено посредством тълкуване на национални разпоредби, които не са предмет на еднозначна съдебна практика.**

4) **Член 3, параграф 3 от Директива 93/13, разглеждан във връзка с точка 1, буква м) от приложението към тази директива, трябва да се тълкува в смисъл, че не се отнася до договорна клауза, която дава право на продавача или доставчика да преценява едностранно дали престацията на потребителя е осъществена в съответствие с договора.**

Подписи